

nomine significatur: *constitutio præmi et pœne a legislatore, pro iis qui legem servaverint, vel violaverint*. Jam, lex naturalis duplici sanctione sancitur, quarum una est *proxima et inadæquata*, et respondet vitæ præsentis, nempe: *pax conscientiæ*, aut satisfactio moralis pro his qui servant; *remorsus* vero et internus cruciatus pro his qui frangunt legem naturalem. Altera *remota et adæquata*, utpote respondens vitæ futuræ, nempe: *possessio Dei*, sive assecutio ultimi finis pro his qui servant, *et separatio a Deo*, sive amissio ultimi finis pro his qui legem naturalem transgrediuntur. Atque hæc duplex sanctio legis naturalis apprimè respondet ejusdem notioni a nobis traditæ; siquidem quatenus existit et recipitur in homine singulari tanquam in proprio subjecto, ei respondet sanctio per conscientiam personalis pacem, vel remorsum; quatenus vero est participatio legis æternæ in Deo existentis, ipsi respondet sanctio per consecutionem vel amissionem Dei.

ARTICULUS TERTIUS.

De lege humana.

Quoniam actiones humanæ non solum ex conscientia, ex lege æterna, et naturali regulantur, sed ex lege quoque humana potestate constituta, quæ ad eam spectant, per summa capita delibabimus. Itaque,

Quæres 1.º Quid sit lex humana.

Resp. Definiri potest: *ordinatio rationis humanæ legi naturali consentanea, a potestate legitima constituta et promulgata in ordine ad bonum commune societatis*. Dicitur *ordinatio rationis*, quia lex debet esse opus et fœtus rationis; tum quia ad rationem spectat dijudicare ejus justitiam, necessitatem, et utilitatem; tum quia imponitur subditis ratione utentibus, et ex ratione obedientibus. Additur, *legi naturali consentanea*, quia derivari debet a lege naturali saltem *negative*, hoc est, nihil præcipiendo aut prohibendo, quod repugnet legi naturæ. Dicitur *a potestate legitima*, quia vim obligandi non habet, nisi originem ducat ab eo, vel ab eis, quibus jus ferendi legis competit. Additur *constituta*, quia lex, præter actum rationis, includit etiam actum voluntatis, quo legislator vult legem a subditis observari. Ex hac legis humanæ

notione inferitur: 1.º omnes eas definitiones, quæ legis humanæ originem et constitutionem explicant per voluntatem, sive hæc sit unius hominis, sive plurium, rejiciendas esse ut minus exactas, erroneas, et despotismo ac tyrannidi faventes.

Inferitur 2.º legem humanam ex quadruplici capite posse esse injustam seu irrationabilem: 1.º *ex parte materiæ*, si contineat aliquid, quod adversetur legi naturali, vel etiam legi divinæ, cum potestas et lex Dei, potestatem et legem humanam excedat; 2.º *quoad formam*, ut dum onera et honores, inæqualiter, et non juxta vires et merita distribuuntur; 3.º *quoad finem*, ut si legislator leges ferat propriæ utilitati vel commodo unice inservientes, non vero utilitati communitatis; 4.º *quoad auctorem*, ut si lex feratur, vel ab eo qui legitimam potestatem non obtinet, aut de rebus ad quas ipsius leges ferendi potestas non extenditur.

Quæres 2.º Utrum leges humanæ sint necessariæ.

Resp. Affirmative; idque ex triplici potissimum capite: 1.º Quia lex naturalis præcepta quædam indeterminate tantum et sub quadam universalitate continet, nec descendit ad præscribenda omnia, quæ homini, præsertim in societate degenti, accommodantur, sed determinanda reliquit per legem humanam pro conditione societatis, personarum, loci, temporis, culturæ, etc. 2.º Quia præcepta quædam legis naturalis, utpote remotiora a primis principiis, facile ignorantur a multitudine; unde opus est, ut eidem per legem humanam innotescant. 3.º Quia expedit maxime, ut præcepta ipsa legis naturalis omnibus nota, pœna temporali per legem humanam sanciantur et firmentur; quandoquidem sanctio legi naturali propria, insufficientis est ad homines protervos, vitiis et passionibus deditos coercendos, qui præscriptiones legis naturalis circa furtum, adulterium, homicidium, etc., non servarent, nisi alterius temporalibus pœnis sancirentur, ut experientia comprobatur. Ex quibus

Inferitur 1.º legem humanam duplici ratione derivari posse a lege naturali: 1.º *Per modum illationis*, dum lex humana continet aliquid quod necessarium nexum obtinet cum primis præceptis legis naturalis, ex quibus legitime inferitur tanquam conclusio ex principiis. 2.º *Per modum determinationis*, quatenus lex humana determinat et applicat, id quod

lex naturalis in communi tantum, et indeterminate præscribit: «Sicut lex naturæ, inquit D. Thomas (1), habet quod ille qui peccat puniatur; sed quod tali pœna, vel tali puniatur, hoc est determinatio quædam legis naturæ.» Quæ postremo modo derivantur ex lege naturali, vim obligandi obtinent ex sola lege humana; quæ vero priori modo, præter hanc vim, obtinent quoque vigorem ex lege naturali.

Infertur 2.º materiam propriam legis humanæ non desumi aut regulari præcise ex majori malitia actionis in seipsa, major est enim malitia moralis odii in Deum, quam fraudis in contractu vel commercio, sed potius respicere actionum malitiam, quatenus majorem perturbationem in republica, vel gravius nocumentum concivibus potest inferre. Unde merito D. Thomas (2): «Lege humana non prohibentur omnia vitia... sed solum graviora, a quibus possibile est majorem partem multitudinis abstinere, et præcipue quæ sunt in nocumentum aliorum, sine quorum prohibitione societas humana conservari non potest: sicut prohibentur lege humana homicidia, furta, et hujusmodi.»

Quæres 3.º Quotuplex sit lex humana.

Resp. Si universim accipiatur lex humana, ad eam spectant, sive tamquam divisiones, sive tamquam subdivisiones:

a) *Jus gentium*, quod definiri potest: *Conventio rationalis et libera gentium ex pacto tacito inter nationes, constituta et firmata, ad obtinendum et conservandum mutuum commercium, et felicitatem vitæ socialis.* Dicitur *conventio rationalis*, quia rectæ rationi res consentaneas præscribit et continet. Additur *libera*, quia non versatur circa ea quæ sunt intrinsece seu essentialiter bona vel mala, ut lex naturalis. *Gentium*, quia non respicit societatem vel nationem particularem, sed omnes vel fere omnes, quæ civilem et politicam vitam agunt. *Ex pacto tacito inter nationes constituta et firmata*, tum quia originem habuit absque conventionem expressa nationum, quæ ex ipso obligantur et obligari volunt, tum quia non ab aliqua

(1) *Loc. cit.*, q. 95, art. 2.º

(2) *Loc. cit.*, q. 96, art. 2.º

natione vel principe particulari ortum habuit, sed ab omnibus nationibus et gubernantibus, tacite admissa et constituta fuit. Reliqua verba exprimunt materiam et finem juris gentium, quæ sunt mutua relationes generales, et bene esse seu felicitas societatum.

b) *Lex humana* stricte accepta, quæ ordinatur ad bonum commune societatis, vel nationis determinatæ.

c) *Lex ecclesiastica*, quæ ab Ecclesia constituitur ad procurandum bonum spirituale hominis.

d) *Lex civilis*, quæ a potestate civili constituitur ad procurandum bonum naturale societatis civilis (1).

e) *Lex pure præceptiva, aut prohibitiva*, quæ aliquid præcipit vel prohibet, nullam pœnam imponendo transgressoribus.

f) *Lex pure pœnalis*, dum absque expressione præcepti, vel prohibitionis, determinatur pœna vel mulcta injungenda alicui facto vel omissioni.

g) *Lex mixta*, quæ præceptum, aut prohibitionem exprimit, ac simul pœnam transgressoribus imponendam constituit.

Ex definitione *juris gentium* a nobis tradita, infertur in primis, jus hocce discriminari a lege stricte humana: 1.º quia hæc respicit et regulat actiones hominis, quatenus est membrum determinatæ societatis; illud vero quatenus est membrum societatis generalis, et præterea respicit et ordinat relationes nationum inter se, quatenus natio quælibet spectari potest, ut pars aut membrum generis humani, socialem et civilem vitam agentis: 2.º quatenus jus gentium majorem

(1) Leges ecclesiasticæ maxima ex parte continentur codice, quod *Corpus juris canonici* inscribi solet, ac ex hisce quinque partibus coalescit: *Decretum Gratiani*—*Decretales*, seu epistolæ et constitutiones veterum Summorum Pontificum—*Sextus Decretalium*—*Clementinæ*—*Extravagantes*, quarum quædam dicuntur *Joannis XXII*, aliæ *Communes*.

Similiter leges civiles, seu potius Romani Imperii, continentur *Corpore juris civilis*, quod complectitur: *Digestum* seu *Pandectas*—*Codicem*—*Institutiones*—*Novellas* sive *Authenticas*.

Cæterum nunc unaquæque natio suas habet leges civiles sibi accommodatas, quæ patriæ leges audiunt.

affinitatem obtinet cum lege naturæ, ad quam proximius accedit, quam lex pure humana.

Infertur præterea præfatum jus gentium, differre quoque a lege naturali, idque non ex uno solo capite. Nam describitur minatur: 1.º *Ratione materiæ*; lex enim naturalis continet eas quæ sunt intrinsece bona vel mala; ast jus gentium versatur circa res non essentialiter bonas, vel malas, sed ab hominibus libere ex usu et pacto tacito introductas, ut commercium nationum, pacis fœdera, leges belli gerendi, inviolabilitas legatorum, similia: 2.º *Ratione originis*, quia quoad legem naturalem est Deus, sive lex æterna, a qua immediate derivatur; quoad jus gentium, est pactum tacitum nationum, usu et diuturnis moribus firmatum: 3.º *Ratione finis*, quia quoad legem naturalem est perfectio moralis et interna hominis cum assecutione Dei, ut Summi Boni; quoad jus gentium est felicitas societatum humanarum, prout complectitur bona externa et temporalia: 4.º *Ratione subjecti*, quoad respectu legis naturalis est homo individuus; respectu juris gentium sunt nationes, vel potius homo qua animal sociale seu membrum societatis humanæ.

Quæres 4.º Utrum lex humana habeat vim obligandi in foro conscientiæ.

Resp. Affirmative: 1.º quia ex lege naturali tenetur homo obedire superiori legitime præcipienti; atqui leges humanæ, dummodo justæ sint, continent præcepta superioris legitime præcipientis; quandoquidem supponitur habere potestatem ferendi leges erga talem communitatem: ergo ex ipsa lege naturæ, ac proinde in foro conscientiæ tenetur homo adimplere legem humanam.

2.º Lex humana, sicut et aliæ omnes, originariam vim et supremam sanctionem accipiunt a lege æterna, quippe quæ est fons omnis justitiæ legalis, ut merito proinde de ea scripserit D. Augustinus: «In temporali lege nihil est justum ac legitimum, quod non ex hac æterna sibi homines derivaverint.» Imo vero, ipsa auctoritas sive potestas publica, per quam conduntur leges, a qua vim obligandi immediate hauriunt, derivatur a lege æterna, ex qua, et per quam constituitur ordo moralis rerum, ac proinde ordo civilis et socialis hominum, qui nihil est aliud quam applicatio et determinatio ordinis moralis.

Dixi, *dummodo justæ sint*, secus enim vim obligandi non obtinent: ita tamen ut si injustæ sint ex parte materiæ, præcipiendo vel prohibendo aliquid repugnans legi naturali vel divinæ positivæ, quæ supereminet legi humanæ, non liceat eisdem obedire; si vero injustæ sint ex parte finis, vel auctoris, vel formæ, licet quidem eis obedire, sed non obligant, nisi forte per accidens, ad vitandum scandalum, vel majora nocuenta.

Infertur ex his, leges humanas, quæ constitutioni et independentiæ Ecclesiæ, quæ jure divino ipsi debetur, aut etiam aliis præceptis Christi, ut prædicationi fidelium, sacramentorum administrationi, indissolubilitati matrimonii, auctoritati et jurisdictioni spirituali Episcoporum, aut his similibus adversantur, nullam vim obligandi sibi vindicare, quippe quibus deest justitia ex parte materiæ.